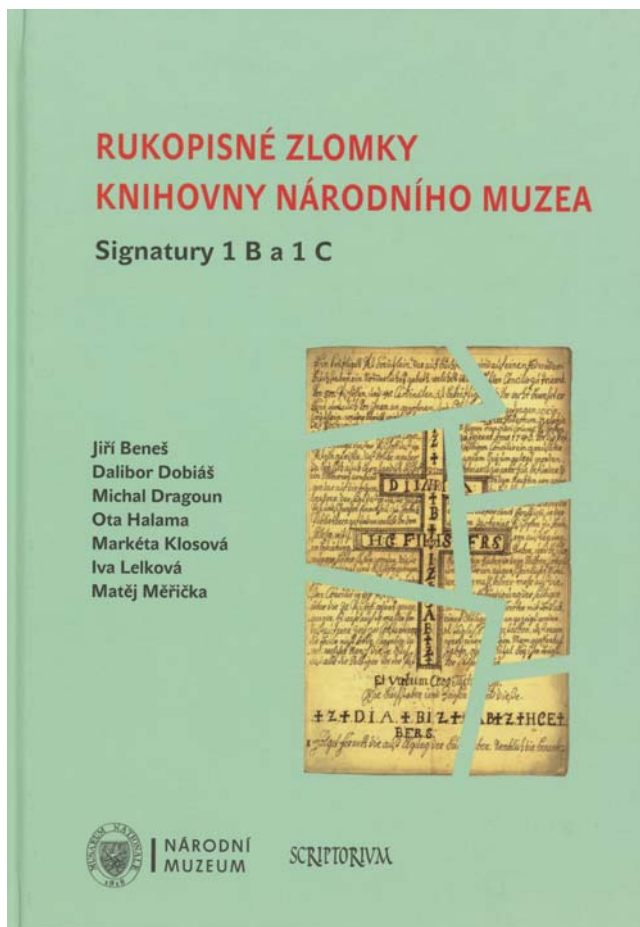

RECENZE

BENEŠ, Jiří et al. *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Signatury 1 B a 1 C*. Praha: Národní muzeum, Scriptorium, 2015. ISBN 978-80-7036-448-2.

Třetí svazek rukopisných zlomků Knihovny Národního muzea přinesl četná nová fakta. Opět se nesl v duchu kvalitního zpracování ve stylu předcházejících dvou svazků,¹ ale zároveň se od nich dokázal oprostít a minimálně v některých

oblastech nalézt vlastní zajímavou cestu. Předložil zpracování pokračujících signatur 1 B a 1 C, na kterých je umístěn rozptýl pestrého materiálu.

Ještě před zahájením vlastní recenze si dovoluji malou odbočku. Autor úvodní části (M. Dragoun) řeší klíčovou a zajímavou otázku, související s obsahem tohoto katalogu. Otázku lze vymezit jednoduše: „Co je to rukopisný fragment?“, rozšířenou dále: „A jak přesně ho vymezit?“ Je možné se omezit na tvrzení, že rukopisný fragment představuje jakýkoli zlomek původního delšího rukopisného textu. Lze také přijmout tvrzení, že je zbytkem původního (v tomto případě rukopisného) nosiče.² Je zajímavé, že ani všechny větší projekty³ současnosti se přesným vymezením termínu blíže nezabývají. Obtížně se vymezuje větší množství diplomatického materiálu a četné listy, které bývají běžnou součástí sbírek rukopisných fragmentů. Obdobně složitě se specifikuje poznámkový a doprovodný aparát k notoricky známým a diskutovaným zlomkům, který z povahy věci patří úplně jinam než pod kolonku „rukopisné zlomky“. Nemluvě o tom, že vyjdeme-li z definic výše nastavených, zarazíme se před tím, jak přesně (co do obsahu) lze zlomek vyložit. Jaký je rozdíl mezi rukopisem a rukopisným zlomkem? Nebudeme jistě pochybovat u jednofoliového zlomku, ale více jak dvě folia už začnou ukazovat na to, že by to mohl být kompaktní rukopis. Se stoupajícím počtem folií je příklon ke kolonce „rukopis“ více zřetelný. Přesné vymezení není pevně dáno a zjevně mnohdy záleží na osobě zpracovatele, kterou kolonku zvolí.⁴ V podstatě lze říci, že se zachovává jistá forma tradice uspořádání sbírek fragmentů. Fragmenty diplomatického charakteru, listy, souvislejší texty apod. nejsou vyjímány a jsou zpracovány na roveň drobným rukopisným fragmentům různého stáří.

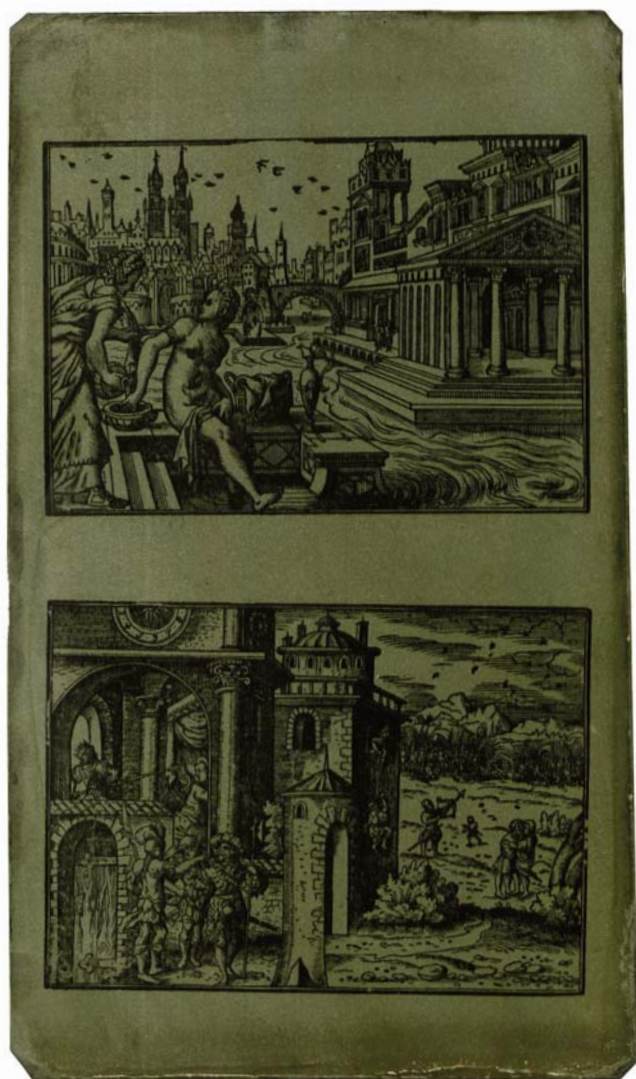
Výše nastíněný odstavec představil hlavní problematiku tohoto katalogu, a to je zpracování nesourodých signatur, obsahujících pestré množství materiálu, od středověkých zlomků po

¹ DRAGOUN, Michal – MAREK, Jindřich. *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Sbírký Adolfa Patery a Čeňka Zírta*. Praha: Národní muzeum, Scriptorium, 2012; BRČÁK, Marek et al. *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Signatura 1 A*. Praha: Národní muzeum, Scriptorium, 2014.

² Rukopis, který byl v minulosti částečně zničen, dochoval se tedy neúplně, tj. zbytek původního nosiče, viz HORÁK, František – URBÁNKOVÁ, Emma – WIZDÁLKOVÁ, Bedřiška. *Pravidla jmenné katalogizace starých tisků, prvotisků a rukopisů*. Praha: SPN, 1971, s. 136.

³ Zejména Fragmentarium Digital Research Laboratory for Medieval Manuscript Fragments. Dostupné z: <https://fragmentarium.ms/> [cit. 31. 5. 2018]; Books within books: Hebrew Fragments in European Libraries. Dostupné z: <http://hebrewmanuscript.com/> [cit. 31. 5. 2018].

⁴ Podobný problém se ukázal například v případě tzv. latinského zlomku *Kroniky tak řečeného Dalimila* (Národní knihovna XII E 17). Zlomek obsahuje 12 folií nedokončeného textu. V literatuře běžně lavíruje označení zlomek i rukopis v rámci jedné citace a ukazuje, jak nejednoznačné vymezení může být.

Obr. 1. Zinkové desky se snímky dvou Melantrichových štočků ze Svatováclavské bible. Praha, Knihovna Národního muzea, sign. 1 B a 2. Foto: KNM.

souvislejší zlomky novověké přes korespondenci (zejména Jana Amose Komenského) a diplomatický materiál až k doprovodnému materiálu ke studiu, edici a následným sporům kolem známých muzejních rukopisů (*Rukopisu královédvorského a zelenohorského*). Takto různorodý materiál vedl k volbě širšího zpracovatelského týmu.⁵ V případě tohoto svazku se podařilo lépe vybalancovat osobní přístup různých zpracovatelů k vymezeným signaturám a stabilizovat celkovou podobu a strukturu publikace. Jednotlivým prvkem podobně jako v předcházejícím svazku byla osoba M. Dragouna, který zajistil jednotné pokračování od prvního svazku, a to nejen v úvodní partii, ale také v části věnované středověkým rukopisům. Dalibor Dobiáš se stal jistým garantem v oblasti novověkých zlomků. Speci-

Obr. 2. Ukázka fragmentu graduálu literátského bratrstva u kostela sv. Valentina na Starém Městě pražském. Praha, Knihovna Národního muzea, sign. 1 B a 10. Foto: KNM.

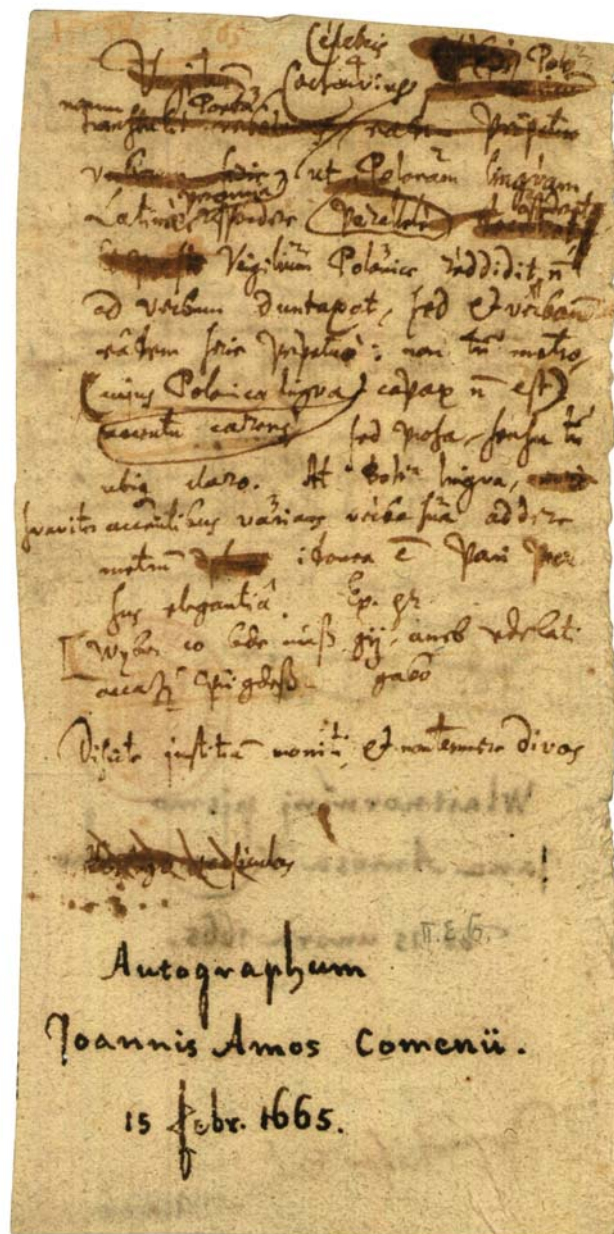
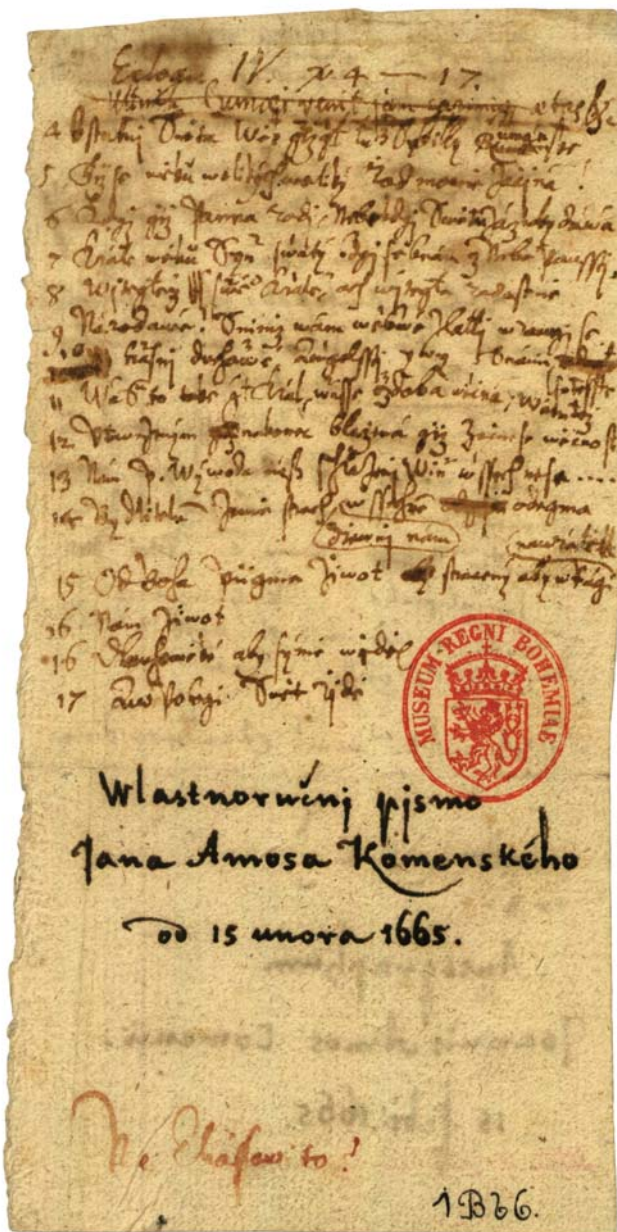
fické rozdíly mezi jednotlivými částmi odkazují nejen primárně k různým typům zpracovávaného materiálu, ale také k osobním preferencím jednotlivých zpracovatelů.

Publikace se drží jednotné linie nastíněné v předchozích dvou svazcích, a to jak ve formě obsahové, tak i grafické. Jednotlivé části jsou ucelené a při jejich zpracování bylo pamatováno na zhruba jednotnou linii zpracování i popisu. Za obzvláště zdařilé považují grafické ztvárnění titulní strany publikace, které „rozfragmentarizovaným“ fragmentem vhodně dokumentuje samotný charakter publikace.

Shrnující úvod je – až překvapivě – oproti předcházejícím publikacím oslaben. Sám autor (M. Dragoun) se odvolává na předcházející díly a na skutečnost, že mnoho nového už nelze říci. Odkazuje na základní rozdělení svazku podle signatur a následujících podsignatur (celkem 3 pro každou skupinu).⁶ Podobně jako v předcházející publikaci leží hlavní váha na

⁵ Původní tým z předcházejícího svazku (Dalibor Dobiáš, Michal Dragoun, Matěj Měříčka) se rozrostl o Jiřího Beneše, Markétu Klosovou, Ivu Lelkovou a Otta Halamu. Především v případě Oty Halamy je třeba dodat, že tato volba byla více než šťastná.

⁶ 1 B a: fragmenty rukopisů včetně notovaných (M. Dragoun); 1 B b: korespondence Jana Amose Komenského, včetně listů dalších osobností spojených s Jednotou bratrskou (M. Klosová, I. Lelková, J. Beneš); 1 B c: dokumenty z archivu biskupů Jednoty bratrské z Ivančic a Lešna, prameny spojené s činností Mikuláše Drábíka, dokumentace k zakoupení části této sbírky z polského Lešna (O. Halama); 1 C a: výpisy a fotografie pramenů, které při bádání o místě narození J. A. Komenského shromáždil František Skrejšovský (M. Měříčka); 1 C b + c: materiály k *Rukopisu královédvorskému* a *Rukopisu zelenohorskému* a zejména k bojům o jejich pravost (D. Dobiáš).

Obr. 3. Komenského autograf (pokus o přebásnění 4. eklogy Vergiliový). Praha, Knihovna Národního muzea, sign. 1 B b 6. Foto: KNM.

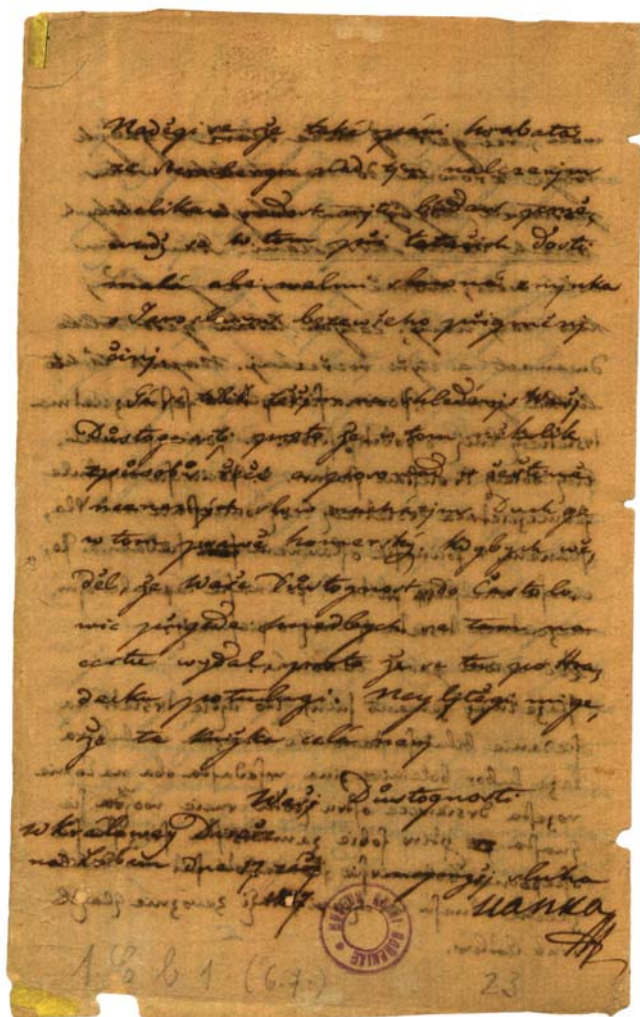
jednotlivých úvodních kapitolách ke konkrétním částem rukopisné sbírky. Výše jsem mluvila o pojetí zlomků, které přímo vycházelo z této úvodní části. Sám autor volí označení „sbirka zlomků“, tedy obecně užívaný termín minimálně v českých knihovnách. Autor poukazuje na další drobné detaily z historie této sbírky (respektive rozlišné značení zlomků a rukopisů). Obsahové charakteristiky jednotlivých částí jsou vysloveně orientační, nezastavuje se důkladněji ani u jejich historie. Ve shodě s předcházejícími tituly byly zásadní pro všechny zpracovatele *Zásady popisu rukopisů*.⁷ Překvapivě oproti prvnímu svazku nechává M. Dragoun stranou zpracování rukopisů v digitálním prostředí. Podrobněji se zastavuje u edičních pravidel a podoby zápisů, především s ohledem na

rozdílné postupy při zpracování novověkých a středověkých rukopisů. Úvod byl stejně jako v předchozích svazcích přeložen v úplnosti do angličtiny. Citovaná literatura je opět do značné míry omezená a odkazuje na další úvodní kapitoly.

M. Dragoun pokračuje hned v následující kapitole, která je věnována signatuře 1 B a, tj. sbírce rukopisných fragmentů. Ta je svým rozsahem menší.⁸ První podsignatura dle autora dokládá, že byla původně vymezena pro notované fragmenty, a to ještě jazykově české. Jednotčím prvkem byla datace, neboť většina fragmentů (shodně rozměrově větších) na této podsignatuře pochází z 16. století, a to vesměs z graduálů a kancionálů. Ke zpracování těchto zlomků byly přizvány muzikoložky D. Štefánková a V. Mráčková, dále také O. Fejtová.

⁷ PRAŽÁK, Jiří – HOFMANN, František – KEJŘ, Jiří – ZACHOVÁ, Irena. *Zásady popisu rukopisů. Sborník Národního muzea, řada C – Literární historie* 28, 1983, s. 49–95. Dostupné z: http://www.mua.cas.cz/sites/default/publicFiles/SOUBORY/2015/09/22/11-22-33/rkp_zasady.pdf [cit. 31. 5. 2018].

⁸ 11 položek, první obsahuje 22 podsignatur.

Obr. 4. Ukázka z dopisu Václava Hanky Josefu Dobrovskému ohlašující nález ze 17. 9. 1817. Praha, Knihovna Národního muzea, sign. 1 C b 1/7a. Foto: KNM.

Vzájemná spolupráce přinesla mimořádně komplikované zpracování tohoto dosud neznámého, možná o to více zajímavého rukopisného materiálu, a především velmi kvalitní notové popisy přesahující rámec celé řady prací. Tento fakt nejspíše odráží i to, že zcela absentuje doprovodná literatura. Druhá podsignatura byla obsazena už v roce 1928 a obsahuje zinkové desky (1 B a 2), darované historikem polygrafie a publicistou Karlem Kabátem (1876–1945), stejně tak jako podklady k připravované výstavě o Jiřím Melantrichovi z Aventýna. Bohužel v úvodní části autor opomíjí bližší charakteristiku desek i jejich podrobnější popis. Stejně tak by jistě stálo za to připojit trochu více informací o osobě K. Kabáta.

Nejpozději vymezené zlomky obsahují liturgický notovaný materiál z 14. až 16. století, v rámci něhož se autorovi podařilo blíže specifikovat zlomek z dvojdílného graduálu

literátského bratrstva při bývalém kostele sv. Valentina na Starém Městě pražském (1 B a 10).

Zpracování následující signatury 1 B b se chopila M. Klosová a J. Beneš. Předmětem průzkumu byla korespondence Jana Amose Komenského a dokumenty spojené s dalšími představiteli Jednoty Bratrské. Je to další významná podsbírka v rámci sbírky fragmentů, neboť představuje největší sbírku Komenského dopisů.⁹ Klíčové jsou zejména informace o databázi *Early Modern Letters Online* (tzv. *EMLO*),¹⁰ v jejímž rámci jsou dopisy volně přístupné. Svižný popis historie zisku podsignatury díky J. E. Purkyněmu osvětluje zajímavý osud této korespondence. Na další část této podsignatury byly umístěny Komenského dopisy Mikuláši Drabíkovi (od holešovského profesora Th. Sporera) a další Drabíkova korespondence.¹¹ Mezi mnohými zajímavostmi bych uvedla například Komenského autograf obsahující pokus o přebásnění Vergiliovy 4. eklogy (1 B b 6).

Struktura záznamů je mírně odlišná od ostatních podsignatur. Jednotlivá čísla neodlišují jednotlivé fyzické jednotky, ale dokumenty, a z toho důvodu byly zahrnuty i informace týkající se rozsáhlejšího celku. Navíc datování dle juliánského kalendáře bylo převedeno na gregoriánský. Oproti běžnému standardu krátkých popisů novověkých rukopisů byly uvedeny méně časté podrobnosti (jako například filigrány). V kostce lze říci, že se jedná o kvalitní zpracování významné podsbičky, mající přesah přes české hranice.

O. Halama ve své poněkud poeticky psané části věnované podsignatuře 1 B c předvedl svůj nebyvalý historický přehled. Tato část se vyznačuje velkým ponorem do problematiky, a ač je možná poněkud méně „rukopisnická“, je značně podrobná (spolu s detailními popisy). Považuji ji za jednu z nejvíce zdařilých částí všech tří sledovaných publikací. Na tuto podsignaturu byly umístěny komeniana, materiály k Jednotě Bratrské a Mikuláši Drabíkovi, pocházející z rozmezí druhé poloviny 16. století až první poloviny 20. století.¹² Ztotožňuji se s autorovým tvrzením, že se jedná o jeden z nejdůležitějších dochovaných celků písemnosti ve vztahu k polskému a uher-skému bratrskému exilu 17. století a také k širším dějinám Jednoty Bratrské. I v tomto případě to nejsou zlomky v pravém slova smyslu, ale spíše drobné rukopisy převážně archivní povahy. O. Halama předestřel zajímavé pátrání po historii této podsbičky.¹³ Procentuálně třetina pochází z dnešního Slovenska, pětina z Moravy, další pětina z Polska a Čech, jednotliviny z dalších zemí. Dvě třetiny jsou psány česky, čtvrtina německy a latinsky (další jazyky již jen marginálně). Samotné zpracování popisů je precizní a odráží zvyklosti navržené v předcházejících dvou kapitolách.

Následující typově pestrá podsignatura 1 C¹⁴ a byla zpracována M. Měříčkou. Svorníky této sbírky jsou osobnost J. A. Komenského a pozůstalost fotografií JUDr. Františka Skrejšovského. Autor se historii celé sbírky věnuje jen povrchně a zaměřuje se podrobně zejména na část Skrejšovského. Autorovy popisy historie této části sbírky, včetně

⁹ Obdobně velká má být dle autorů jen sbírka Hartlib Papers v Sheffield University Library. Dostupné z: <https://www.dhi.ac.uk/hartlib/> [cit. 31. 5. 2018].

¹⁰ Databáze raně novověké učenecské korespondence vytvořená v rámci projektu Cultures Knowledge University of Oxford. Dostupné z: <http://emlo.bodleian.ox.ac.uk/> [cit. 31. 5. 2018].

¹¹ Většina byla vydána A. Paterou, blíže viz publikace.

¹² Edičně se jich ujali A. Patera, J. Volf, F. M. Bartoš a M. Bohatcová (podrobněji viz publikace).

¹³ Podobně jako v případě předcházející podsignatury dílem od J. E. Purkyněho, dílem od Th. Sporera a poté snímáním z desek starších knih.

¹⁴ Obsahuje rukopisy, tisky, fotografie rukopisů, fotografie ze širokého časového rozmezí 1593–1955, dále také rukopisné dokumenty 19. a 20. století.

velice zajímavého a podrobného životopisu Skrejšovského,¹⁵ jsou jedinečné a osvětlují mnohé k této části. Jen je škoda, že se postupně vytratil ediční rámec popisu záznamů, vymezení některých zajímavostí nebo jednotlivostí této sbírky, případně bližší popis dalších částí.

Poslední část byla věnována podsignaturám 1 C b a 1 C c ve zpracování D. Dobiáše. Pojícími prvky obou podsignatur jsou *Rukopis zelenohorský* a *Rukopis královédvorský*, v kombinaci s velkým množstvím dalšího materiálu souvisejícího s bojem o pravost obou zlomků. Je třeba jmenovat zejména dopis V. Hanky Josefu Dobrovskému ohlašující nález ze 17. 9. 1817 (1 C b 1/7a), opis *Rukopisu královédvorského* od F. Palackého (1 C b 2/6) nebo soudní akta ze sporu V. Hanky s D. Kuhem (1 C c 2). Mezinárodní přesah mají materiály k přijetí obou rukopisů v zahraničí (včetně překladů do řady evropských jazyků) a ohlasy sporu o pravost v souvislosti s kritikou T. G. Masaryka v letech 1886–1889. Za povšimnutí stojí především kvalitní seznam nové literatury k celému tématu a dobré popisy jednotlivých čísel.

Celá publikace je doprovázena rozsáhlými rejstříky, které kopírují oba předcházející svazky. Oproti druhému svazku je

kombinovaný jmenný, věcný a oborový rejstřík velmi pečlivý a podrobný. Za zmínku stojí především rozsáhlý rejstřík jinak určených rukopisů, s nimiž zlomky dříve souvisely, a rejstřík dalších citovaných rukopisů.

Třetí svazek nabídl vyvážené zpracování obsahově, dobově i materiálově různorodých podsbírek. Vhodná volba autorského týmu schopného vzájemného vyrovnání se otiskla v konzistentních popisech, formě popisů i jednotlivých úvodních sekcích. Za zmínku stojí především široce rozkročená část z rukou M. Klosové a J. Beneše, podtrhující význam komenian. A následující stat' O. Halamy, která se prokázala nebývalou mírou historického ponoru a kvalitního zpracování. Na závěr je třeba dodat jen to, že se jedná o kvalitně koncipovaný, sepsaný a publikovaný katalog zlomků, který důstojně navázal na předcházející dva svazky a v mnohých směrech je posunul dále.

PhDr. Renáta Modráková

¹⁵ Skrejšovský vyprodukoval větší množství materiálu spojeného s jeho průzkumem hledání Komenského rodiště. Sám Skrejšovský považoval za pravou lokalitu Uherské Hradiště a při hledání prozkoumal nebývalé množství materiálu. Mnohdy velice podrobným způsobem, a to i tak, že vyřezával z dobových materiálů hledané záznamy. Mnohé byly vráceny do původních nosičů zpátky, mnohé ne, ale tak jako tak všechny dokládají entuziasmus a principy uvažování některých nadšenců a odborníků 19. století.